

MARSI LÁSZLÓ—R. KIRÁLY IMRE

A GYULÁN TELEPÍTETT SZOVJET HADIKÓRHÁZ ÉS A MAGYAR LAKOSSÁG KAPCSOLATA (1944—1945)

1944. október hatodikán hatalmas ágyú- és aknavetőtűz indult meg és verte fel a hajnali csendet. Megkezdődött a hazánk felszabadításának első szakaszát képező debreceni hadművelet. A 2. Ukrán Front főcsapásmérő csoportosításába az 53. hadsereg, a 6. gárda-harcoksihadsereg és Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja tartozott.

Ezen csoporton belül a 6. gárda-lovashadtest lendült támadásba a Székudvar—Gyulavári—Gyula—Doboz—Vésztő—Darvas—Földes irányában.

Ez a támadás gyorsan áttörte a védelmet, főleg miután kivilágosodott az ég és így az egész front-légierő biztosítani tudta a földi csapatok harcát. (A szovjet légierő ezen csapatainak gépei ekkor napi 450 felszállást hajtottak végre!) A városban a harc már reggel 5 és 6 óra között eldőlt és hét órára az ellenállási gócok megszüntével minden elcsendesedett.¹

„A tűzcsapás ereje és a roham meglepő hatása eldöntötte az első állásért folyó harc kimenetelét!” — írja Plijev tábornok, a Szovjetunió kétszeres Hőse.²

A felszabadított Gyula városa a legelső felszabadított megyeszékhely volt, nagyon sok intézménnyel és nagyon jól kiépült egészségügyi hálózattal. Így vetődött fel a frontparancsnokságban az a gondolat, hogy itt egészségügyi bázist lehetne kialakítani. A sebesültek számára akkor még csupán a szovjet katonai tábori kórházak nyújtottak elsősegélyt, s utána hátravitték a sebesülteket a város határain túlra.

Az elhunytak közül többen ideiglenesen nyertek nyugalmat gyulai területen, mivel később hamvaikat szülőföldjükre szállították vissza. Ugyancsak a város határain kívül kerültek elhantolásra az első vonalban elhunytak.

Még ezen napon, október 6-án, reggel fél nyolc felé az előljárók, dr. Blánr László és Szikes Antal vezetésével, átadták a város kulcsait a felszabadítók parancsnokának, aki azonnal intézkedett is a város területének és lakosságának megóvásáról kapcsolatban.³

Az 53. hadsereg részéről kijelölte az 57. lövészhadtest embereit, személyesen Osztasenko vezérőrnagy (akkor ezredes) felelősségével. Ők biztosították mindvégig a hatalmas hadsereg azon egységeinek menetét, melyek átvonultak városunkon a debreceni főirányba.

Maga a várost biztosító egység a fenti hadtest 228. lövészhadosztályának tag-

1 *Ótvédi Ignác*: A budai vár és a debreceni csata. Budapest, 1970. 115. o.

2 *Borus József*: Békés megye felszabadítása. H. n. é. n. 418. o.

3 Özv. Szikes Antalné visszaemlékezése 1982-ben. Szóbeli közlés.

jaiból került ki Jeszin vezérőrnagy (akkor még alezredes) parancsnoksága alatt.⁴

Ezen egységek mindvégig szem előtt tartották Malinovszkij marsall 1944. október 30-án kiadott parancsát: „Az ellenséget kivételes gyűlölettel kell ütni-vágni, a békés lakosságot viszont az igazság fegyverével kell megnyernünk!”⁵

A fent említett egység adta első, ideiglenes városparancsnokunkat is, aki 18 beosztottjával együtt próbálta fenntartani a rendet és a fegyelmet. Ez a létszám viszont a nagytömegű csapatátvonulások miatt sokkal több rendészeti erőt kívánt volna. Ezért bevonták a rendfenntartó erők közé polgárőrségünket, akiket magyar és orosz nyelvű igazolvánnyal, továbbá karszalaggal láttak el. Ők mindig együtt mentek és főleg együttműködtek a szovjet katonai járőrrel.⁶

Október 12-én vette át az újonnan kinevezett parancsnok, Szamszonov százados a város parancsnokságának vezetését, aki egységével egyetemben nagyon részletes utasításokat kapott feladata végrehajtására. Elsősorban egységének létszámát az említett 18-ról 30 főre emelték. Ezek mind szovjet harcosok, részben belbiztonsági szovjet erők voltak. Ugyanakkor megerősítették a gyulai városi polgárőrséget is, sőt fegyverrel is ellátták őket. A városparancsnok mellé jólképzett tolmácsokat is beosztottak.⁷

A későbbi — kórházvárosi — jellegünk miatt megnövekedett magasabb szovjet katonai létszám magával hozta, hogy már november végére állandó katonai parancsnokot állítottak mind a megye, mind a város élére, az előzőt Zsázsa őrnagy, az utóbbit Kainov őrnagy személyében — természetesen megfelelő törzsapparátussal.⁸

Már 1944. október 11-én az Aradon székelő hadseregpáncsnokságtól egy törzskari százados érkezett Gyulára, aki részletes felméréseket végzett egy hadikórház felállítására céljából.⁹

A felmérés ugyan megtörtént, de végrehajtási utasítás nem érkezett, mivel időközben megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások. Remény volt arra, hogy Magyarország felelős vezetői megszüntetik a szovjetekkel szembeni ellenségeskedéseket, ezért csupán átmeneti hadikórház felállítására látszott célszerűnek, melyet ekkor nagyjából 5—600 főre terveztek.¹⁰

Az 1944. október 15-i Horthy-proklamáció nagy örömet keltett, de sajnos, csak nagyon rövid időre. A Szálasi-féle nyilas hatalomátvétel miatt valószínűnek látszott, hogy hatalmas ütközet fog kibontakozni a debreceni térségben. Így is lett, tehát már a hatalomátvétel utáni első napon, október 16-án megérkezett a parancs, melynek értelmében Gyula városát az egész tiszántúli körzet szovjet katonai kórházközpontjává jelölik ki.

A fenti határozat értelmében ezen a napon közölték a szovjet parancsnokság részéről Bagi Sándor akkori polgármesterrel, valamint dr. Blanár Lászlóval, hogy 24 órán belül biztosítaniuk kell a városban egy ezer fős befogadóképességű és felszereltségű kórházat.¹¹

Ennek az első kórháztömbnek a helyiségül az akkori József-laktanyát (ma szociális otthon), valamint az Erkel Ferenc Gimnázium épületét jelölték ki, pár környező házzal együtt. A polgármesteri hivatal ösztönzésére és felhívására

4 M. V. Zaharov: a 2. és 3. Ukrán Front hadműveletei Délkelet- és Közép-Európa felszabadításában. 1944—1945. Budapest, 1973. 430—437. o.

5 Három szabad évtized Gyulán. Tanulmányok. A gyulai Városi Tanács Kiadása, Gyula, 1975. 15. o.

6 Dr. Marik Dénes: Város a front mögött. Gyulai füzetek 1. sz. 1957.

7 Dr. Bereczki Sándornak, a Városi Tanács VB. ny. titkárának szóbeli közlése, 1982.

8 Három szabad évtized Gyulán, I. m. 15. o.

9 Uo. 22. o.

10 Dr. Werner Dénes körzeti főorvos (akkor kórházi orvos) szóbeli közlése, 1982.

11 Dr. Marik Dénes: Dr. Blanár László. Arcok a gyulai munkásmozgalomból c. sorozat. Gyula, 1971. 39. o.

17-én reggel a város lakossága meg is kezdte a nagytakarítást a kijelölt épületekben, berendezték azokat ágyakkal, bútorzattal, felszerelték ágyneművel, étkészletekkel és egyéb használati tárgyakkal.

Még ezen a napon, az esti órákban, a szovjet parancsnokság átvette az immár sebesültfogadásra alkalmassá tett épületeket, s másnap reggel már meg is érkeztek az első sebesültszállítmányok.¹²

Az első szovjet katonai és orvosi—ápolói személyzetet a 2. Ukrán Front részéről V. I. Vosztruhov altábornagy biztosította. A hatalmas harcok miatt ezt ki kellett bővíteni, így csatlakozott a 3. Ukrán Front részéről Sebutyin altábornagy személyzete is.¹³

Októberben és novemberben magyarokat csak mint karbantartókat, lakatosokat, takarítókat, fűtőszemélyzetet és konyhai dolgozókat —, egyszóval, segédszemélyzetet — alkalmaztak a szovjet katonai kórházaknál.¹⁴ Ekkor még magyar egészségügyi dolgozó nem volt hivatalosan a kórháznál, elegendőnek bizonyult a saját személyzet.

A kórháztömb, majd valamennyi későbbi kórházblokk szovjet katonai parancsnoka egy Sz kezdőbetűs, de nagyon nehezen megjegyezhető és hosszúnevű orvos-alezredes (sebész) volt. Sajnos, további adatokat nem sikerült róla megszerezni azon kívül, hogy nagyon messzi tájékról került hazánkba. Ugyanakkor a fia is itt teljesített katonai szolgálatot, törzsőrmester (sztarsina) rendfokozatban. Ő nagyon jól értett, sőt — törve — beszélt is magyar nyelven. Így a beosztott magyar karbantartók és az egyéb segédszemélyzet, valamint a szovjet kórházi személyzet között főleg ő tartotta fenn a kapcsolatot.¹⁵

Sajnos, a tovább folytatódó harcok miatt egyre újabb és újabb kórháztömböket kellett még létesíteni.

Második tömbként került sor a Gyula városán kívül eső József Attila szanatórium és a Gyularemetei Gyógypedagógiai Intézet épületeire. Ezek akkoriban üresek voltak és egészségügyi felszerelésük (a röntgen, a műtő, az ágyak, és a mellékhelyiségek stb.) is érintetlen volt.

Október 20-ára szerveződött meg a harmadik tömb. A megyei Törvényszék épülete, (akkor polgári fiúiskola, jelenleg a 3. sz. általános iskola) majd az Államrendőrség épülete tartozott még ide. Ezen kórházi egységbe már valamennyi berendezést Aradról szállították ide. Sajnos a felszerelések nagy része erősen elhasznált volt és ezért elég sok magyar szakmunkást foglalkoztatott a berendezések, röntgen, -és egyéb elektromos készülékek javítása és karbantartása. Ezek a magyar munkaerők általában nem csak a gyorsan romló, állandóan csökkenő vásárlóértékű pénzben, hanem főleg terményekben kapták meg munkadíjukat. Kijárási kedvezményt és egyéb előnyöket is élveztek. Névre szóló igazolványokkal látták el őket, orosz és magyar szöveggel.¹⁶

Egy hét múlva a Kossuth Lajos úti és a Károlyi utcai iskolák (jelenleg az 1. sz. Általános Iskola és a román nyelvű iskola), valamint a mellettük levő Szalézi Intézet Fiúinternátusa (jelenlegi Pálffy Kollégium) épületeit rendezték be kíségtő, lábadozó osztálynak, vagy raktárhelyiségnek, az irodák számára pedig át kellett adni az Árvízmentesítő Társulat (jelenlegi Vízügyigazgatóság) épületeit.

12 Dr. Gyenge István ny. főorvos (akkor kórházi igazgató főorvos) szóbeli közlése, 1982.

13 M. V. Zaharov: i. m. 423—424. o.

14 Gácsi Máttyás szakoktató, gyulai lakos (akkor karbantartó festő) szóbeli közlése, 1981.

15 Ambrus János, a gyulai II. sz. Vízgépészeti Vállalat dolgozója (akkor elektromos- és röntgentechnikai szerelő) szóbeli közlése, 1982.

16 Gácsi Máttyás, Ambrus János és id. Bakonyi Mihály (utóbbi kórházi fűtő) közlése 1981 december és 1982 május között.

Eddigre az itt ápolt sebesültek és lábadozók létszáma már túlhaladta az 5000 főt!

Természetesen a már időközben feltöltött szovjet katonai egészségügyi létszám is túl kevésnek bizonyult. Így tehát az ápoláshoz már magyar vörös-, valamint zöldkeresztes ápolónőket és magyar, valamint német egészségügyi katonai személyzetet is alkalmazni kellett a sebesültek ellátása érdekében.

A gazdasági munkákra igénybe vett, de nem állandó magyar személyzetet általában élelmszerben fizették. Az egészségügyi személyzet viszont ezen kívül rendszeres bért is élvezett, melynek kifizetése pengőben, valamint a szovjet hadsereg által kibocsátott — az állammal egyenértékű — pengőben történt.¹⁷

November 15-re ki kellett üríteni a sebesültek részére az addig megkímélt megyei kórházat is. A polgári betegeket egyrészt a volt Almásy-kastélyba (jelenleg az állami gondozottak bölcsődéje) — másrészt a Kárpát utcai gyermekkórház épületeibe telepítették át.¹⁸

A Megyei Kórház a kiürítés utáni legelső napon már több, mint 1500 sebesültet fogadott be!

A sok betegellátó központ sok melléképületet is igényelt: a budapesti harcok kezdetekor kórháznak és melléképületnek kellett berendezni magát a Megyeházat, a Pénzügyigazgatóságot és a Postaigazgatóságot (jelenleg Városi Tanács, MNB, Posta) is.

Decemberben — a budapesti csata kezdete után — csatolták a meglévő tömbökhöz a zsinagógát (jelenleg (Zeneiskola), a Polgári Kör épületét (most Jókai Mór Kultúrház), a Gőzfürdőt, a Csendőrlaktanyát és még kb. 50 házból kellett a lakosságot kitelepíteni raktárak, irodák és műhelyek céljaira.

A budapesti harcok után még a fentiekhez csatolták a Társadalombiztosító Intézet épületét (jelenleg SZTK Rendelőintézet) és végül a Vízügyigazgatóság összes melléképületét.

Ebben az időben Gyula város belterületi lakossága már alig haladta meg a 14 000 főt, viszont az itt ápolt szovjet katonák létszáma meghaladta a 18 500 embert!¹⁹

Az élelmezés, tüzelőanyag és egyéb szükségleti cikkek tekintetében szükségessé vált immár nem csupán a megye, hanem a város lakosain kívül az egész Tiszántúl, sőt a szovjet hadsereg részéről is a támogatás kérése!

A megye tisztí főorvosa — dr. Blanár László —, a Kommunista Pártszervezet egyik alapító tagja irányította a szervező munkát a nehézségek leküzdésében. Így jelzi jelentésében, hogy: „... csak karácsonyra javult annyira a helyzet, hogy lehetővé vált a tisztviselők és az ápolók részére a fizetés kiutalása. Igen nagy hiány van a cukorban és egyes gyógyszerekben — pl. insulin, kötszerek, főleg gaze-ban.”²⁰

Személyes közbenjárására e gondok leküzdéséhez elsőnek a szovjet katonai szervek nyújtottak segítséget, miután kissé nagyobb ellátmányt kaptak.

1945-ben a harcok már súllyal a Dunántúlra helyeződtek át, és Gyulától nyugatabbra is több kórházközpont létesült, így lassan kevesebb és főleg nem túl súlyos sebesültet kellett csak Gyulán a továbbiakban ápolni.

Ezért lehetővé vált az, hogy előbb az intézmények épületeit, majd később fo-

17 Sali Ilona ny. kórházi dolgozó, gyulai lakos közlése, 1981.

18 Dr. Gyarmati István főorvosnak a gyulai kórházközpont akkori igazgatójának közlése, 1982. A kórházakra vonatkozó adatok: Három szabad évtized Gyulán. I. m. 22—23. o.; továbbá dr. Marik Dénes: i. m. 40—41. o.

19 Dr. Bereczki Sándor közlése.

20 Békés megyei Levéltár, Békés Vármegye közigazgatási főnöki iratok, 385/1945. Közli: Békés megye 1944—45-ben. Tanulmányok. Békéscsaba, 1975. 175. o.

lyamatosan a városi hivatalos épületeket is sorban kiürítsék és azokat, eredeti rendeltetésüknek megfelelően visszaállítva, ismét polgári célokra hasznosítsák.

Budapest felszabadulása után, az ottani sok és megfelelő egészségügyi — illetve annak átalakítható — középület berendezése következtében a gyulai centrumnak is csökkent a megterhelése.

Az 1945. február 25-i polgármesteri jelentés szerint már csak valamivel több, mint 7000 sebesültet ápoltak Gyulán.²¹

Bár városunk az 1944-es október 6-i frontális támadás mellékirányában fektült, ennek ellenére már ezen a napon is több sebesülés és haláleset történt — természetesen mindkét fél részéről.

A gyorsan távolodó frontvonal után már a hadtápszolgálatra tartozott az elesettekről való gondoskodás. Így az első napról eléggé kevés adat maradt fenn, de ezek egybehangzó véleményeken és szemtanúk elbeszélésein alapulnak.

Városunkban akkor már reguláris katonai erők nem állomásoztak, csupán a visszavont határvédész-zászlóalj egy — csökkentett létszámú — szakasza. A hatalmas erejű, tüzérséggel és légi erőkkel támogatott — támadás elől ők is visszavonultak.

Az előrenyomuló szovjet erők egységei sebesültjeiket és halottaikat azonnal hátraszállították, a határon túlra. Kivételt képezett kilenc deszantos lövészkatona, kik az erőszakos felderítés folyamán a kétegyházi út elágazásának környékén haltak hősi halált, s ezeket ideiglenesen ott is temették el. A későbbiek folyamán — nem oly hosszú idő múlva — őket is kihantolták és valószínűleg szülőföldjükre szállították vissza.²²

A. M. Noviscsenko gárda-főhadnagy a 6. lovashadtest egyik századparancsnoka volt. Egysége élén lovagolt másodmagával, mikor egy közeli aknarobbanástól lova megriadt, oldalra kiugrott és aknára lépett. A robbanástól a tiszt életét veszítette és többen megsebesültek.²³ A gárda-főhadnagyot még aznap este katonai tiszteletadással temették el a Kossuth Lajos téren. Sírját vörösrre festett kis obeliszk jelölte ráerősített kis márványtáblával egészen addig, míg végső nyughelyére, a jelenlegi temetőbe nem kerültek hamvai.

A debreceni csata kibontakozásával a hadikórház-központ immár totális működésével egyéb vonatkozásaiban is sajnálatosan megváltozott a helyzet. Ez a változás azt jelentette, hogy a kórházak körletéhez lehetőleg közel eső helyen kellett az ideiglenes temetőhelyeket kijelölni. Kezdetben ilyenek nem voltak, így pl. egy repülő-tisztiiskolás növendéket valamint a vele együtt lezuhant ejtőernyős felderítő őrmesternőt a jelenlegi Szupermarket előtti téren temették el. Nagyobb létszámra szóló temetkezési helyként jelölték ki a Szentháromság temetőt a hősi halottak ideiglenes nyughelyéül. Ez jóval több, mint harminc főre volt tehető. Így a város sok helyén fordultak elő katonasírok, s volt közöttük több olyan is, melybe nem csak egy halottat helyeztek el: a mai Csiga-kert előterében több hősi sír, a Kastélyparkban — mely szintén kórházblokk volt — több, mint harminc elesett, s a vele szemben levő, jelenleg is üres gyepes területen, a Vár előtti térségben szintén legalább ugyanennyi katona lelte ideiglenes nyughelyét.

A sebesülteket, mikor Gyulára hozták őket, természetesen külön kórházblokkban helyezték el. Ezt az elhelyezési elosztást maga a parancsnok orvosalezredes végezte, ki minden sebesült fogadásánál személyesen ott volt. A se-

21 Három szabad évtized Gyulán. I. m. 24. o.

22 Dr. Bereczki Sándor közlése.

23 Serbán István és Hajdú Mihály gyulai lakosok (egykori leventék) személyes élményei. Szóbeli közlés, 1982.

besülés milyenségének, a súlyosság fokának megfelelően szállították a katonákat a különböző szakorvosok alá tartozó blokkokba, osztályokra. Így külön kórházi részlegek foglalkoztak a fejsérülésekkel, a láb, a kar, gyomor és nem utolsósorban az égési sérülésekkel, valamint a légnyomásos sebesültekkel.²⁴

A szállítás közben elhunytakat rögtön továbbszállították a határon túlra. A szállításokat, amennyiben vasúton érkeztek a sebesültek, egyrészt a városi, akkor még működő kisvasút, de nagyjából katonai kétlovas országos járművek bonyolították le. A tehergépkocsikkal érkező sebesülteket erre a célra átalakított szovjet gyártmányú, fa kocsiszekrényvel ellátott, nyolc hordággal, illetve fekvőhellyel berendezett, vöröskeresztes jelvényt és külön zászlóval megkülönböztetett járművek hozták.²⁵

A legnagyobb számú halottat magába foglaló ideiglenes jellegű szovjet katonai temető a jelenlegi 1919-es hősi emlékmű terén (akkoriban teljesen üres terület), a Mogyoróssy-könyvtár előtt volt. Egy szintén több elesettet befogadó temetkezési hely a Groza-park területén helyezkedett el.²⁶

A sírhelyek megjelölése egységesen történt. A szovjet hadtápszolgálat egyforma kis vörös gránit — későbbiekben műkö — oszlopokat állított fel. Ezeknek a csúcsából laposacél nyúlt ki, melyre szegecseléssel, vagy forrasztással ötagú, vörösre festett csillagot erősítettek. A tisztelnél a csillag a felső két vízszintes ágig felnyúló, félkör alakú, szimbolikus babérkoszorúval volt megkülönböztetve. Az obeliszekre két csavarral, vagy sülyesztett fejű nagy szeggel illesztették fel előbb a márvány, később a műkőtáblát, melyen az alant nyugvó családnevét, esetleg rendfokozatát, valamint a halálozás dátumát tüntették fel orosz nyelven, cirill betűkkel. A betűket a bevésés után fekete festékkel húzták ki.²⁷ Maga a kis obelisz négyzetes alapú csonkagúla, a teteje pedig teljes gúla volt. Magassága 80 centimétertől 120 centiméterig terjedt. Ezekből, sajnos, nem sikerült felkutatnunk megmaradt példányokat, s így csak a szemtanúk leírására támaszkodhattunk.

Az ideiglenes nyugvóhelyekre való temetés általában a késő délutáni órákban történt. Magát a sír megásását, a díszkíséretet és minden ceremóniát a szovjet egységek biztosították.

A temetések díszsortúzzal értek véget. Hivatalos személyiségek magyar részről ezen temetéseken nem vettek részt, csak a város lakosai.²⁸

A Szentháromság temetőn kívül a szovjet parancsnokság más, hivatalos temetkezési helyet nem vett igénybe. Így a többi ideiglenes jellegű katonasír nyílt területen helyezkedett el.

Még 1944-ben november 20. környékén kezdődtek meg a szovjet katonai parancsnokság által elrendelt exhumálások.

Amennyiben a hősi halott igazolásai alapján vagy bajtársainak, esetleg közvetlen barátainak, honfitársainak segítségével sikerült kideríteniük az illető lakóhelyét, a holttestet kopsorsóban elszállították. A szállításban a 2. Ukrán Front hadtápszolgálatára részéről kivezényelt alegység vett részt, erre a célra alkalmazott tehergépkocsikkal, majd a román határon túl vasúttal. A vasútra való

24 Özv. Csomós Józsefné Szücs Erzsébet ny. kórházi nyilvántartó közlése, 1981.

25 Ambrus János közlése.

26 Dr. Bereczki Sándor, Ambrus János, Gácsi Máttyás és dr. Kardos György (utóbbi Gyula Város akkori főjegyzője) közlései, 1981—82.

27 Mogyoróssy István kőfaragó mester (a történetekkor apjánál kőfaragó inas) gyulai lakos személyes élményei alapján. Szóbeli közlés, 1981. Ugyanerről Gál András nyugdíjas gyulai lakos, egykori kinevezett „városgazda” visszaemlékezése, 1982.

28 Mogyoróssy István, Ambrus János, valamint Hegedűs József (utóbbi abban az időben városi szolgálatban állt alkalmi munkás, jelenleg ny. földműves) közlései alapján, 1981—1982.

elhelyezés után a gépkocsik visszatértek. Ebben a munkában összesen öt teherautó vett részt, de ezekből 2—3 darab mindig javításon volt.²⁹

Az azonosítási munkákban nagy részt vállalt magára a Vörös kereszt és Vörös Félhold Társaság, melynek több kádere állomásozott Gyulán. Ez a létszám változó volt, de 3 főnél soha nem volt kevesebb. Munkájuk körülbelül 1945 júniusáig tarott, mikor — más feladatot kapván — elhagyták városunkat. Parancsnokuk Sztukalov kapitány, majd a tolmácsként is szereplő és sokáig Gyulán tartózkodott összekötő tiszt, Mátyás László főhadnagy (később százados) volt.³⁰

Azokat a szovjet hősi halottakat, akik városunkhoz aránylag közeli területeken laktak (az ukrán, belorusz, moldvai köztársaságok polgárait), lakóhelyükre, szülőföldjükre szállították vissza. Nem teheték meg viszont ugyanezt a 6. lovashadtest egységeiben szolgáltakkal, akik Rosztov környékéről származtak, sem a taskenti és tbiliszi lakosokkal.

Ebből adódik, hogy városunk véglegesen kialakított szovjet hősi temetőjében a nagyarányú halálozási létszám ellenére is csupán azok nyugszanak, akik vagy a harcok elején haltak hősi halált, vagy származási helyük túl távoli, esetleg ismeretlen volt.

Az utolsó, nálunk végső nyughelyet lelt két katona halálozási dátuma március 24. A balatoni csatákban sebesültek meg. Mindketten március e napján hunytak el kórházunkban, s ezzel a két harcokszíóval zárult le végleges temetőnk halottainak hosszú listája. N. Sz. Makarov és G. D. Potacsenko vöröskatoná az az utoljára nálunk elhelyezett két hős, akinek hamvait, nagyon távoli szülőhelyük miatt, már nem vitték el.³¹

Városunk a front tovamonulása miatt veszített egészségügyi központi jellegéből, mert ezek után csak állandóan csökkenő létszámú és nem oly súlyos állapotú sebesültek kerültek Gyulára.

Az egészségügyi helyzet úgy alakult, hogy ezek után inkább csak az utókezeléseket, a lábadozók roborálását végezték. Február végére, március elejére már nagyobb létszámú személyzetet is továbbirányítottak, egyrészt a budapesti körzetbe, másrészt a Dunántúl egyes egészségügyi körzetei, kórházai felé. Így a 3. Ukrán Front egész hadtápszemélyzetét — beleértve természetesen az egészségügyi szolgálatot is — Balassagyarmatra vitték, majd később Székesfehérváron állomásoztatták. Kisebb részük Veszprémbe került, az ottani katonai és polgári kórházakba.³²

A létszám csökkenésével együtt járt az egyes kórházblokkok felszámolása és az épületek, valamint segédépületek visszaszadása polgári célokra. Május hónapban megközelítőleg 820—860 főre csökkent az ápoltak létszáma. Oka az volt, hogy a szovjet katonai parancsnokság a szállítható sebesülteket folyamatosan visszavitte hazájukba, s újabb sebesültszállítmányokat, a hosszú utánpótlási vonalak miatt, csak eléggé ritkán, hetente egy alkalommal kaptunk. Ezek olyan sérültek voltak, akik a rövidebb utakat ugyan elbírták, de egy hosszú, napokig tartó utazás végzetes lehetett volna a számukra. Ilyen sebesültek részére tartalékolták a harcok végére a Szanatóriumot és a gyularemetei iskolát, melyek városunk határain kívül voltak.

A sebesültek fogadása a beérkezésektől függően történt, előzetes kiértesí-

29 Ambrus János, valamint Baki Imre autószerelő kisiparos visszaemlékezései, 1982.

30 Dr. Marik Dénes: i. m., valamint özv. Csomós Józsefné visszaemlékezései, 1981.

31 Sali Ilona ny. kórházi dolgozó, dr. Kardos György nyugdíjas és Tölgyesi Mihály nyugdíjas (egykori városi anyakönyvvezető) közlései, 1981—82.

32 Dr. Szűcs Jenő ny. honvéd orvos-alezredesnek, az egykori veszprémi Lazarett hadikórház volt parancsnokának visszaemlékezése. Budapest, 1981.

tés után, általában kora délután. A továbbszállításra mindig késő délután, vagy éjjel került sor.

Az 1945. május 11—12 közötti éjszaka — nyilván egy előzetesen kapott parancs értelmében — Gyula, mint kórházi központ, megszüntette működését. A szovjet alakulatok teljesen kiürítették a még utolsóként használt kórházépületeket, s reggel 8 órára az őrségeket is visszavonták előlük. A város vezetősége délelőtt szóbeli tájékoztatást kapott s így valamennyi épületet újra polgári kezelésbe lehetett venni.³³

A szovjet katonák is eltávoztak, csak a parancsnokság és törzse maradt városunkban. Ők a Városi Rendőrkapitányság épületében voltak, ahol addig is tartózkodtak. Így tudott együttműködni a szovjet és a magyar hatóság is minden esetben, az akkor elérhető legjobb körülmények között.

1945-ben az ittmaradt szovjet törzs a békéscsabai hadtápszolgálat bevonásával megkezdte a katonai exhumálásokat, de csak azon sírok vonatkozásában, melyekben a hazánkhoz közeli, tehát elég rövid idő alatt elszállítható holtak nyugodtak. A tőlünk távol lakó elesettek sírhelyeit nem bolygatták akkor meg, hiszen hazaszállításuk akkor lehetetlen feladat volt. Ezeket az exhumálásokat délutánonként végezte egy szovjet katonai alakulat, s a tovaszállítás is szovjet katonai tehergépkocsikon történt, előttünk ismeretlen végső nyugvóhelyük felé. Ugyanakkor viszont kisebb síregyütteseket érintetlenül hagytak.³⁴

A háború befejezte után viszont, lassan, alkalom nyílt arra is, hogy az egy nemzetiségű elesettek számára egy központi temetőt létesítsenek. Így alakult ki külön-külön az egyes városokban a szovjet, bolgár, román, angol, amerikai, jugoszláv temetők hosszú sora. Ennek az adta különleges jelentőségét, hogy nemzeti kegyhelyek is kialakulhattak, továbbá az, hogy a hozzátartozók leróhatták kegyeletüket szeretteik sírjánál.

Városunkban a szovjet hősi temető kialakításának végső megoldása már 1945-ben felvetődött, a hivatalos utasítás és engedélyezés hiányában azonban létrehozása csak 1946-ban kezdődött el: ekkor indult meg az „áthelyezési eljárás”, vagyis hogy valamennyi szovjet hősi halottat egy közös, központi temetőben helyezték el.

Első lépésként megfelelő területet kellett erre a célra biztosítani, mely eléggé nagy és tetszetős is. Ezt a tereprészt találta meg Zsázsa és Kainov őrnagy a temető jelenlegi helyén, a Nagyvárad úton.

Ez a terület a Gyula—Miklósvárosi Görögkeleti Egyház területét képezte. Könnyen megközelíthető, áttekinthető telek a református temető oldalánál, ráadásul abban az időszakban a város tulajdonában volt, mert 1943-ban az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter központi utasítása értelmében lefoglalták a területet — az illető egyházközség irattárával, pénztárkönyvével együtt — s valamennyi nemzeti egyház működését betiltották.³⁵

Azokban a napokban a területfoglalásra vonatkozóan hivatalos szerződés nem készült, csak jóval később. Csige Varga István — a szovjet hadseregpáncsnokság által elfogadott megyei közigazgatási főnök — aki 1944 végétől rendelkezett ezzel a megbízáttal, kizárólagos érvényességűnek jelentette ki az előző kormány által jóváhagyott törvényeket.³⁶ (Az 1947. XIX. sz. tc. e terület városi tulajdonul való megszerzését írta elő.) Végül a 8852-es telekkönyvi betét alatt

33 Dr. Bereczki Sándor, Gácsi Mátyás, özv. Csomós Józsefné, továbbá Sipos István ny. kórházi tisztviselő (a tőr-
ténék idején a polgármesteri hivatal tisztviselője) közlései, 1981—1982.

34 Ábrahám István ny. honvéd alezredes, volt városi kiegészítő parancsnok közlése, 1981.

35 Mészáros Tivadarnak, a görögkeleti egyházak magyarországi vikáriusának szóbeli közlése, 1982.

36 Csige Varga István szóbeli visszaemlékezései és levelezése. Utóbbi személyi tulajdonban, 1981.

a magyar államra szállt a Gyula Város Tanácsa kezelésében levő, 1118 négyzetméteres alapterületű, szovjet hősi temető.³⁷

A szovjet katonai parancsnokság 1946 telén — többek szerint november 6-án — helyezte örök nyugalomra katonai tiszteletadással első három hősi halottját nagyon sok gyulai lakos és több városi vezető jelenlétében: Noviscsenko főhadnagyot, E. F. Tyeremeckája ejtőernyős őrmestert és Sz. M. Kornyejszuk gárda-őrnagyot; az őrmestert fehér, a két tisztet fekete koporsóban.³⁸

Ekkor a temetőt még közönséges drótkerítés vette körül. A sírjelek is a már előzőekben leírt obelisk-szerű vörös oszlopok voltak.

A temető hivatalos kijelölésével együtt járt az egyeséges emlékoszlopok elkészítése is. Erről szintén a szovjet katonai parancsnokság intézkedett.

Dallos Ferenc polgármester és egy „magas, vékony, sápadtarcú szovjet őrnagy” (Kainov őrnagy), együtt keresték fel a legnagyobb kőfaragó és sírköves műhely tulajdonosát, id. Mogyoróssy Istvánt. Egyeséges és időálló sírköveket, valamint emlékművet rendeltek. Mivel id. Mogyoróssy Istvánon kívül még két sírköves volt a városban a kenyérkereset miatt a munkát Mogyoróssy megosztotta velük.

Az állandóan fokozódó infláció miatt a bért Kainov őrnagy morzsolt kukoricában javasolta megfizetni. A későbbiekben is ez maradt az alaphér. Mivel egyik kőfaragó sem ismerte a cirill betűket, felfogadták Forgách címfestőt is, és az ő segítségével készültek a feliratok. Elsőként egy szovjet katonai tolmács (Harkovban volt tanító) írta le nyomtatva a neveket, ezeket a címfestő átmásolta egy nagyobb papírra, melyről indigóval nyomták át a betűket a kövekre. A szovjet tolmács helyett gyakran egy itteni fűszeres orosz származású feleségre segédkezett.

Az exhumálások meggyorsulásával a sírkövesek munkája is megszaporodott. Gyakran éjjel is dolgozniuk kellett a sírköveken és az emlékművön. Előfordult, hogy ilyen éjszakai munkák során a szovjet tisztek ellenőrizték munkájukat, előrehaladásukat (Sztukalov és Mátyás kapitány). Nagyon gondosan ellenőrizték a feliratokat, két alkalommal utána kellett vésni a sírköveket.

Ellenőrzéseink során a tisztek a dohányt, vagy cigarettát „prémiumként” adták, de nagyon gondos munkát követeltek cserében.

Az egyes sírok oszlopára ezett, a tömegsírok oszlopára csak körvonalazott csillagot kellett kivésni.³⁹

Valamennyi síremlék alapanyaga műkő, két vastagságban. A vastagabb, alsó rész az alapzat, 80—90 centiméter magas, a felső — a feliratos — rész magassága megközelítőleg 120 centiméter. A felső rész timpanonos lezárású.

Utolsó fázisként került sor magára, a temető középpontjában elhelyezkedő emlékoszlopra.

Míg az egyszerű sírjeleket a város emberei helyezték el, az emlékoszlopot maguk a kőfaragó mesterek és beosztottaik állították fel. Akkor a sírok még nem voltak a jelenlegi, lebetonozott állapotukban, de nagyjából már kirajzolódott a temető jelenlegi képe.⁴⁰

Az exhumálásokra a megbízatást Hajdú István, a Szentháromság temető gondnoka kapta meg a katonai parancsnokságtól, illetve a városi előljáróság-

37 Az említett törvénycikk előírja ... a szovjet-orosz katonai hősi temetők céljaira szolgáló területeket, — amennyiben azok nem közterületek, — a város köteles tulajdonul megszerezni.”

38 Sok szemtanú egybehangzó visszaemlékezése. Majdnem valamennyi temetésnél jelen volt Szabó Sándor, volt partizán, jelenleg nyugdíjas, Gyula-Máriafalvi lakos. Szóbeli közlés, 1982.

39 Ifj. Mogyoróssy István kőfaragó mester, valamint Góg András kőfaragó mester (akkoriban Mogyoróssynál inas) továbbá idősb Gróh András, ny. kőfaragó mester visszaemlékezései. Szóbeli közlések, 1981—82.

40 Mogyoróssy, Góg András, valamint Csöke István kőfaragósegéd helyezte el egy kőműves segítségével.

tól. A sírgödöröket a város napszámos emberei előre kiásták, előkészítették. E munkát gumicsizmában, gumikötényben, gumikesztyűben végezték. Egy hősi halott végső pihenőhelyre való szállításáért a város 50 pengőt fizetett, amelyben a fenti munkák bennfoglaltattak. A végső elhantolások a szovjet katonai parancsnokság és a város vezetőségének kijelölt képviselői előtt történtek, természetesen nagyszámú helybeli lakos érdeklődő jelenlétében.⁴¹

1946 végén a Városi Polgármesteri Hivatal kinevezte Gál András városgazdának, vagyis az összes kertészeti és városépítési ügyek vezetőjének, majd később igazgatójának. Legelső feladatául kapta a szovjet hősi temető rendezését.⁴²

Elsősorban magát a területet, a parcellákat kellett rendezni, miközben még nagyban folytak az áthelyezések és így a sírok száma nőttön-nőtt. A terület-határt azonban már nagyjából végleges formájában lehetett rendezni: „... 41×26 m területű területen fekszik... Kerítése téglalap és a lábazati falakon téglaoszlopok közötti sodronyszövetháló. Falak, oszlopok hézagolva, s betonfedlappal ellátva. Rácsos vaskapu bejárat.”⁴³

Noha ez a jelentés 1949-es, a kerítést és kapuzatot kivéve még mindig nem a teljes, mai képet mutatja.

A parcellák kijelölése után a virágosítás is nagy gondot jelentett akkor: az Almássy-kastélyból, Póstelekről hoztak szánkókön tujákat, tiszafákat és borókafenyőket. A sírokra örökvirágzó szimpla piros rózsákat ültettek. A sírtáblák ideiglenes keretétől járdapallókat alkalmaztak.

Az előzőekben tárgyaltak szerinti állapotokat Békés vármegye Alispánjának jelentése rögzíti (pontos elhelyezési részletekkel — fényképmellékletekkel egyetemben).

Ekkor még csak 16 egyes sírt és 7 közös sírhelyet jelöltek meg. Ezeket műkö-sírral jelölteknek írja le a jelentés.

A temetők végleges kialakításával kapcsolatosan új helyzet állt elő, amikor az új előírás szerint 1949. május 1-ig az ország egész területére vonatkozóan rendbe kellett hozni a Szövetséges Hatalmak elesettjeinek emelt emlékműveket, valamint a sírkerteket is. Pontosan, név- és szám szerint, kategorizálva.

Erre azért volt nagy szükség, mert sok-sok hősi halott özvegye, árvája, szülője kereste hozzátartozói sírhantját. A Vöröskereszt és Vörös Félhold segítségével így le tudták róni kegyeletüket szeretteik iránt, s egyben megismerhették azt az országot is, melynek felszabadításáért gyermekük, férjük, vagy hozzátartozójuk az életét áldozta. Különösen nagy fontosságú volt ez nálunk, ahol a Tiszántúl felszabadítása során a lakosság felszabadítókként fogadta a szovjet hadsereg harcosait, és a lehető legjobb bajtársi és főleg baráti kapcsolatok kötődtek a magyarok és a szovjet harcosok között.

A temető kialakítására Gál András városgazda ekkor már nem csupán szabad kezét, hanem anyagi és munkaerő-segítségét is kapott.

Miután a hely adott volt, vagyis a telekhatáron túl terjeszkedni nem lehetett, a szovjet katonai parancsnokság engedélyezte, sőt szorgalmazta a közös sírba való temetést. Erre pontos terv született, s a parancsnokság részéről elő-

41 Az exhumálásokra a megbízást a várostól Hajdú István, a Szentháromság temető akkori gondnoka kapta, s azokat későbbi vejevel, Serbán Istvánnal, valamint Kóvári Istvánnal és annak fiával hajtotta végre. Utóbbiak a református újtemető gondnokai voltak. Serbán István gyulai lakos, csoportvezető szóbeli közlése. 1982.

42 Gál András egykori városgazdának (jelenleg a gyulai Kertészeti és Városfejlesztési Vállalat ny. igazgatója) szóbeli közlése, 1982.

43 Békés vármegye alispánjának jelentése. Iktatószám 6.875/1949. Békés megyei Levéltár, Főispáni Levéltár, 81/95/—1949. sz.

re kijelölték azon ideiglenes nyughelyeket, ahonnan majd, a sorrend alapján, végső nyughelyükre temethetik az elesetteket.⁴⁴

Így született meg az az egyedülálló sírfelirat, melyre, tudomásunk szerint, a gyulai hősi temetőn kívül tömegsírok esetében nincs példa.

A legutolsó sorban egy tizennégy hősi halottat magába foglaló sír felirata magyar nyelven állít emléket Dudarev elvtársnak, aki nagyon sokat tett városunk nyugalma, biztonsága érdekében. Mivel a végső temetőhely-kialakítás folyamán a sírok lábazatát betonnal töltötték fel, az utolsó sor nem olvasható. Maga az eredeti szöveg így hangzik: Dudarev elvtársnak a gyulai hálás lakosságától. (A név cirill, a szöveg latin betűkkel és magyarul vésvé.)⁴⁵

Dudarev városunk belbiztonságának felügyelője volt, állomány szerint a „zöldsapkások”-hoz, vagyis a VCSKA-hoz tartozott. Tulajdonképpen feladata a szovjet katonák magatartásának, fegyelmének ellenőrzése volt. Magas, megtermett alakjával maga volt a katonai szigor. Ha néhanapján a katonák részéről túlkapások fordultak elő a moziknál, a szórakozóhelyeken, csak bement, összevonta a szemöldökét és csipőre tette a kezét. A renitenskedők nyomban elhallgattak.⁴⁶

Dudarev elvtárs általában csak sima bőrkabátban, rendfokozati jelzések nélkül járt. Mikor nagyrítkán köpenyben volt, a vállapján 3 csillag fénylett, (tehát valószínűleg főhadnagy volt).⁴⁷

1944 decemberében egy pár szökött katona (idegen nemzetiségűek és magyarok vegyesen) garázdálkodott Gyula külterületén az egyik tanyán. Egy szomszéd kihívta a rendészetet, velük Dudarev elvtársat. A tűzharcban valamennyi szökevény életét veszítette, de ugyanakkor halálosan megsebesült a rendészeti erők parancsnoka is.

Miután hosszú időn át hiába keresték családját, hozzátartozóit, a szovjet katonai temetőbe való átszállításakor csupán közös sírba kerülhetett. Emlékét azonban a sírfeliraton megörökítették.⁴⁸

Közben lassanként kialakult a temető mai formája. A kerítéslábazatot megemelték, a kerítéselemeket merevítőkkal is ellátott keretbe foglalták. A főkapu két oszlopának tetejére felhegesztették a régi emlékműveken meglévő, laposacél szárra erősített csillagokat, s ugyanilyent helyeztek el a bal kapu közepére is.

A legnagyobb változás akkor történt, mikor az új síremlékek teljes elkészülése után eltávolították az ideiglenes — még a szovjet hadsereg által biztosított — emlékműveket, a már többször említett vörös műköoszlopokat, s az alapzatokat is feltöltötték. Ez előtt a sírdombok külön-külön is láthatók voltak.

Az eredeti terv szerint mintegy 35—50 centiméterre magasították fel a hantokat a földtől. Ezeket most egy magasságba hozták, oldalaikat lapos, egyenlő magasságú faragott kővel borították, befedték. (Így került Dudarev elvtárs sírfeliratának utolsó sora az alapzat alá.)

A sírok között vezető utakat, sírközöket vörös alapú sóder borítja. A sírokra

44 Sipos István, Serbán István, valamint dr. Tóth Ferenc a gyulai Városi Tanács VB. igazgatási osztálya vezetőjének szóbeli közlései 1981—1982.

45 id. Gróh András ny. kőfaragómester, 84 éves gyulai lakos visszaemlékezése.

46 Kincses Alajos szakoktató, gyulai lakos, Ambrus János és Serbán István visszaemlékezései 1981—82.

47 A 46. lábjegyzetben megnevezettek, továbbá Mészáros Lajos ny. kórházi röntgentechnikus, gyulai lakos közlései, 1982.

48 Roxin György és felesége (Gyula—Nagyökrjárás külterületi lakosok) nyugdíjas földművesek közlései, 1981. A felirat megrendelését Dallos Ferenc polgármester adta ki id. Gróh András ny. kőfaragó mester emlékezete szerint. A megkeresésre vonatkozó részletekre hivatalos iratokat nem találtunk, de a járási Vöröskereszt titkára, Novák Mátyas, elődjének elbeszéléseiből emlékezett rá.

folyton nyíló rózsákat telepítettek, s az egész kertet örökzöld fák a már említett borókák és tuják szegélyezik.

Ezóta a rendezés óta a gyulai szovjet temető nem változott. Az emlékmű a terület középpontját uralja, rajta orosz nyelvű díszes felirat, valamint — külön márványtáblán — magyar nyelven készült írás őrzi a hősök emlékét.

Az oszlop előtt, a bejárattól jobbra és balra kilenc-kilenc sírkő magasodik, egy-egy közös keretbe befoglalva. Ezek alatt nyugszanak a szovjet hadsereg katonái tiszteletadásal elhantolt egyéni hősei, közöttük az előzőekben megemlítették is. E sorban vannak a tisztek, parancsnokok egyes temetéssel földbe helyezett hamvai. Közöttük található a névtelen hősök sírhantja, mely alatt — a felirattal ellentétben — nem egy, hanem négy szovjet tiszt és tiszthelyettes alussza örök álmát.⁴⁹

Az emlékmű két oldalán jobbra és balra két-két sorban már többes síremlékek találhatók, minden egyes parcellában három obeliszk áll.

Végezetül, az emlékmű háta mögött, mintegy a temetőkert lezárásaként, egy hosszú közös parcella húzódik, kilenc síremlékkel.

Munkánk összesített eredményeképpen megállapítható, hogy a gyulai szovjet hősi temetőben 39 egyéni és tömegsír van, melyekben 247 elesett nyugszik. Közülük négynek a halálzási dátumát utólag nem tudtuk megállapítani, csak nevüket és rendfokozatukat. Négyen mindvégig teljesen ismeretlenek maradtak.

Eltérés mutatkozik viszont az előzőekben idézett főispáni jelentés, valamint az anyakönyvi kimutatás és a tényleges, tanúk által közölt adatok között:

Felmérésünk szerint a temetőben 243 név szerint is ismert, valamint 4 ismeretlen hősi halott nyugszik. A főispáni jelentésben az eltemetettek száma 245, az anyakönyvi jegyzetekben pedig csak 243-nak lehet nyomára bukkanni.

A felterjesztett jelentésben szereplő hét közös és tizenhat egyes sír helyett a valóságban van öt parcella, az egyikben 9, a továbbiakban 3—3 sírhelylyel, valamint két parcella egyéni sírhelylyel, ezekből kilenc-kilenc van a két oldalon. Ezek egyikében nyugszik a négy névtelen hős.

Névelírás (a valóságos és az anyakönyvezett név eltérése) — valószínűleg elhallás, vagy rossz fordítás miatt — 55 esetben fordult elő, rosszul volt anyakönyvezve 5 esetben a rendfokozat is. A halálzási időpont tíz esetben az anyakönyvi bejegyzésekben találtatott tévesnek, egy esetben a síron.

Mіндеzen tévedéseknek a feszített munkatempó, az orosz nyelv és kiejtés tökéletlen ismerete, az anyakönyvi bejegyzés és szovjet bejelentések közötti időeltérések, s végezetül az eléggé nehezen olvasható, pacás, gyűrött irományok és okmányok lehettek a közvetlen, vagy közvetett okozói.

Sokkal több problémát okozott a rendfokozatok egységesítése. Meg kell jegyeznünk, hogy a főispáni jelentésben túl magasra értékelték a rendfokozatokat: törzstiszti és főtiszti rangokról jelentettek. A szovjet hadseregben van ugyan törzskari tiszt — nálunk ennek megfelelője volt a vezérkari tiszt — de ez nem jelentett külön rendfokozatot. Ugyanakkor a főtiszti rang nálunk is az őrnagytól kezdődik. A kapitányok (századosok) külön csoport: már nem beosztott tiszt, de még nem főtiszt. Kimutatásunk szerint munkánkban azért őket is a főtisztekhez soroltuk.

A növendékek (hallgatók) rendfokozata abban az időben megfelelt a magyar zászlósi rendfokozatnak. Meg kell jegyeznünk, hogy 1944 júniusától harcba már

⁴⁹ Az exhumálást végrehajtó Serbán István, valamint szenttanúként Szabó Sándor visszaemlékezései és szóbeli közlése alapján. 1982.

csak az ejtőernyős, valamint a repülő fegyvernemekben vetettek be végzős tisztiiskolás növendékeket.⁵⁰

A tiszthelyettesek az őrmestertől a törzsőrmesterig foglalták el a ranglétrát, majd a szakaszvezetők és tizedesek voltak a tisztesek. A minálunk őrzetőknek megfelelő rang náluk akkoriban a brit „első osztályú katona” címnek felelt meg, külön jelölése nem volt. (Érdemes tudni, hogy erre a mintára a Néphadseregben nálunk is helyt kapott egy időben az őrzetők helyett az „élhónvéd” kifejezés — 1954. szeptember 29-ig.)

A fenti eltérések figyelembe vételével tehát a rendfokozat szerinti megoszlás az alábbiak szerint alakult:

I. Főispáni jelentés:		II. Anyakönyv:		III. Tényleges:	
Törzstiszt:	22 fő	Főtiszt:	4 fő	Főtiszt:	4 fő
Főtiszt:	13 fő	Beosztott tiszt:	12 fő	Beosztott tiszt:	12 fő
Vöröskatona:	210 fő	Tiszthelyettes:	21 fő	Tiszthelyettes:	8 fő
		Növendék:	2 fő	Növendék:	2 fő
				Tisztes:	14 fő
				Ismeretlen:	4 fő

Ha még a fentiekhez hozzávesszük például Dudarev elvtárs rangjának ismeretlenségét, belátható, hogy a legmondosabb utánjárással sem sikerült egységes képet kapnunk. Így azután nem csupán a létszámban, hanem a nevek és rendfokozatok, halálozási időpontok között is találhatók eltérések. Mindezekhez még erősen hozzájárult, hogy Plijev magasabbegysége több — a debreceni csata után szétvált — alakulatra bomlott, valamint az is, hogy alárendeltségébe más alakulatok és alegységek, egységek is kerültek.

Ugyancsak nehezítette kutató tevékenységünket az itt harcolt alakulatok kiegészítő parancsnokságainak tőlünk való óriási távolsága is.

Kimutatásunkhoz még csupán annyi adat tartozik, hogy a nálunk levő legtöbb halálozás 1944 novemberében és decemberében történt (75, illetve 79 fő).

Végezetül rendfokozat szerinti megoszlásban közöljük a temetőnkben nyugvó hősi halottakat:

Őrnagy (gárdaőrnagy)	1 fő
Gárdaszázados	1 fő
Százados	3 fő
Gárdafőhadnagy	1 fő
Hadnagy	5 fő
Alhadnagy	6 fő
Tisztiiskolai növendék	2 fő
Törzsőrmester	2 fő
Őrmester	2 fő
Szakaszvezető	12 fő
Tizedes	2 fő

A többi vagy őrzetők, vagy vöröskatona, vagy pedig ismeretlen rendfokozatú hősi halott.

⁵⁰ Stemenko Sz. M. A vezérkar a háború éveiben. Bp. 1975.

MELLÉKLET

A gyulai szovjet hősi temetőben nyugvók névsora

A temetőben örök álmukat pihenő hősekről eleinte nem is tudtuk, milyen sorrend szerint készítsük el a nevüket megőrkítő emlékeztetőnket. Végezetül arra a megoldásra jutottunk, hogy nem a rendfokozatuk a döntő, s nem is a szoros ábécérend, sem a sírhelyük száma. Úgy találtuk, az a leghelyesebb, hogy az elhalálozásuk napját vegyük figyelembe.

Igyekezünk a dolgozatunkban feltárt hibáknak a végére járni, s a továbbiakban azokat elkerülni. Utánajárásunk eredményeképpen reméljük, hogy ez a névsor a tényleges állapotot tükrözi. Amennyiben elírásra találtunk, a hibásnak bizonyult változatot zárójelbe tesszük.

A síremlékek sorszámat egyénileg határoztuk meg, hogy támpontot tudjunk adni esetleges későbbi kutatásokhoz. Így a leghelyesebbnek tartottuk a balról-jobbra, valamint az első sortól hátrafelé menő emelkedő sorrendű számozást.

1944. október	Név:	Rendfokozat:	Akvi. sz.:	Sírhely:
6.	Novicsenko A. M.	főhadnagy	238	7.
12.	Tánceev A. Sz.	vöröskatona	73	37.
20.	Konovalov I. G.	vöröskatona	46	33.
21.	Csugonov I. G.	vöröskatona	47	33.
30.	Ivanyec V. I.	vöröskatona	44	33.

1944. november

1.	(Gokov) Golcov M. I.	vöröskatona	192	21.
2.	Szuhonoszov V. Sz.	vöröskatona	45	33.
	Zsabszkij M. J.	vöröskatona	180	20.
5.	Filatov M. I.	vöröskatona	179	20.
	Szubbotyin A. V.	alhadnagy	240	4.
6.	Razarenov (?)	szakaszvezető	9	32.
	Lenkovszkij D. L.	vöröskatona	10	32.
7.	Kornyejesuk Sz. M.	gárdaőrnagy	237	8.
8.	Kolmusz O. M.	vöröskatona	168	19.
	(Gimelzon) Gitelzan I. A.	vöröskatona	182	21.
	Karavan I. A.	vöröskatona	183	21.
10.	Sadur G. L.	vöröskatona	169	20.
	Pancsenko I. T.	vöröskatona	181	21.
	Makejev N. A.	hadnagy	236	9.
12.	Jefremov (?)	vöröskatona	8	32.
	Setyhjin A. A.	vöröskatona	189	21.
13.	Gangyenko F. I.	vöröskatona	188	21.
	Ivankov F. V.	vöröskatona	172	20.
14.	Ignatyev P. K.	vöröskatona	187	21.
	Kravec P. M.	vöröskatona	191	21.
	Morajev A. G.	vöröskatona	112	39.
15.	Avagyev N. I.	vöröskatona	59	35.
	Olejnyik D. Z.	vöröskatona	167	19.
	Koszejkov I. J.	szakaszvezető	184	21.
	(Kpivenko) Krivenko I. N.	vöröskatona	185	21.
	Lesznov N. A.	százados	235	70.
16.	Naluszov J. V.	alhadnagy	227	18.
18.	(Zárnyuk) Zarjanjuk D. G.	vöröskatona	57	35.
	Szlovinszkij V. V.	vöröskatona	170	20.
19.	Zajcsenko N. N.	vöröskatona	186	21.
20.	Oblov I. (T.) P.	vöröskatona	58	35.
	Levengyuk Sz. K.	vöröskatona	165	19.
	Malicsenko K. I.	vöröskatona	171	20.
	Aturin V. M.	alhadnagy	229	16.

1944. november	Név:	Rendfokozat:	Akció.sz.:	Sírhely:
21.	Korbut T. B.	vöröskatona	173	20.
	Andrjusenko I. I.	vöröskatona	174	20.
22.	Karpov N. N.	vöröskatona	177	20.
	Trocko A. P.	vöröskatona	178	20.
23.	Hohkov I. M.	törzsőrmester	190	21.
	Boriszov D. V.	vöröskatona	164	19.
24.	Bobrikov I. I.	vöröskatona	43	33.
	Litvinov Sz. V.	szakaszvezető	27	34.
25.	Tkacsev J. I.	vöröskatona	35	34.
	(Mityiszarov) Migyiszarov Sz.	vöröskatona	37	34.
27.	Maganov G. I.	vöröskatona	41	33.
	(Hvosztovszov) Hvosztovcov Sz. I.	vöröskatona	111	39.
28.	Bikov I. M.	vöröskatona	175	20.
	Bikov I. I.	vöröskatona	28	34.
29.	Nazarov I. Sz.	vöröskatona	29	34.
	Isakulov L.	vöröskatona	30	34.
30.	Mjasznyuk F. K.	vöröskatona	31	34.
	Kisznyiesin N. T.	vöröskatona	34	34.
31.	(Olajnyik) Olejnyik V. A.	vöröskatona	38	33.
	Oszatesij G. M.	vöröskatona	61	36.
32.	Nazorov M. Sz.	vöröskatona	176	20.
	Zselcov I. V.	vöröskatona	33	34.
33.	Mihajlin M. G.	vöröskatona	36	34.
	Merzlikin I. Sz.	vöröskatona	62	36.
34.	Polajuvszkij M. K.	vöröskatona	63	36.
	Gomela K. I.	vöröskatona	97	38.
35.	Goljamov M. G.	vöröskatona	6	32.
	(Gyerkan) Derkacs M. I.	vöröskatona	7	32.
36.	Bojesuk N. A.	vöröskatona	26	31.
	Omelesenko I. K.	vöröskatona	32	34.
37.	Gyevjatyij M. I.	vöröskatona	40	33.
	Hmorenko A. V.	vöröskatona	64	36.
38.	Pantyilejev M. I.	vöröskatona	76	37.
	(Szuntyejev) Sumtejev M. I.	vöröskatona	77	37.
39.	Tretjakov M. T.	vöröskatona	96	38.
	(Busujev) Buscev G. A.	vöröskatona	110	39.
40.	Szavinkov (?)	vöröskatona	75	37.
	Bárb I.	vöröskatona	65	36.
41.	Tyiminszkij V.	vöröskatona	67	36.
	Felman (?)	vöröskatona	95	38.

1944. december

1.	Hamrajev A.	törzsőrmester	5	32.
	(Matarov) Makarov A. D.	vöröskatona	66	36.
2.	Jackov P. I.	vöröskatona	93	38.
	Magyeljan O. M.	vöröskatona	52	35.
3.	Racsinszkij P. I.	vöröskatona	53	35.
	Dugarmujatosz (?)	vöröskatona	54	35.
4.	(Csernyok) Csernyák I. P.	vöröskatona	60	35.
	(Magyeljan) (?) Modeljan A. N.	vöröskatona	74	37.
5.	Vakulov N. K.	vöröskatona	78	37.
	Csernyák K. P.	vöröskatona	98	38.
6.	Andnyev A. A.	szakaszvezető	108	39.
	Szoprebljanszkij Sz.	vöröskatona	109	39.
7.	Matkovszkij M. I.	vöröskatona	156	19.
	Jurofejev F. J.	tizedes	4	32.
8.	Szemerik P. F.	vöröskatona	51	35.
	(Finymaán) (?) Finman (?)	vöröskatona	79	37.

4.	(Daumelov) (?) Dautelov Pegy P. K. (Rusznyikov) Ljutnyikov M. L. (Szamuszenko) Szamujse J. F.	szakaszvezető vöröskatona szakaszvezető vöröskatona	12 84 107 161	32. 37. 39. 19.
5.	Katomkiny D. M. (Szuhurukov) Szuhorukov I. Sz.	szakaszvezető vöröskatona	11 70	32. 36.
6.	Szlovasnyuk A. A. Guszak (?) Szerobabin I. G. (Kurutko) Korotko M. Sz. (Korisin) Kovrisiny V. A.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona vöröskatona alhadnagy	99 100 101 160 242	39. 39. 39. 19. 2.
8.	Kucserjuk F. G. Rakityin A. I. Szitranko (?) Golovkin (V.) Z. Sz.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona vöröskatona	69 105 106 159	36. 39. 39. 19.
9.	Berezobszkij P. P. Rubcov G. I. Gontar A. F.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona	3 104 13	32. 39. 32.
12.	(Mamazov) Namazov N. A. Bogdanov J. M.	vöröskatona vöröskatona	68 94	36. 38.
13.	Ruszulov Sz. (Tulszkij) Tuljaszkij F. D.	vöröskatona vöröskatona	2 56	32. 35.
14.	Ahmedov H. (Tyirilov) Kirilov G. P. (Novoszkolmec) Novoszkolszev I. V.	vöröskatona vöröskatona hadnagy	55 80 243	35. 37. 1.
15.	Truhanyev M. J.	vöröskatona	166	19.
16.	Dudarev N. T.	?	81	37.
17.	Omarov (?) Busujev G. A.	vöröskatona vöröskatona	82 103	37. 35.
18.	Tárnyec N. V. Alekszejenko I. A. Mehirarjan Sz. K.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona	87 102 1	38. 39. 32.
19.	(Grobovik) Propogi I. I. (Gyakanov) Gyakonov V. G.	vöröskatona vöröskatona	39 83	33. 37.
20.	Bobkov V. J.	vöröskatona	48	33.
21.	Zorikov I. Z. (Privalor) Privalov K. P. Ivaszjutyjin I. Sz.	katonaisk. növ. hadnagy vöröskatona	20 231 50	31. 14. 33.
22.	Loparin I. V. Szlakun J. F. Rugya K. J. Ivilitov Z. V. Gladun I. H.	katonaisk. növ. vöröskatona vöröskatona vöröskatona vöröskatona	21 89 90 91 29	31. 38. 38. 38. 38.
23.	Szedov N. J. (Mutyenko) Jutyenko M. A.	vöröskatona vöröskatona	88 158	38. 19.
24.	(Kiricsenko) Kirinyenko I. F. Mjasznyuk F. V.	vöröskatona vöröskatona	157 163	19. 19.
25.	(Patyika) Patita D. T.	vöröskatona	42	33.
26.	Murzak I. A.	vöröskatona	72	37.
27.	Omalesko N. P. Reznyik A. F.	vöröskatona vöröskatona	22 162	31. 19.
28.	(Prokarev) Prohorev J. F. (Kazankin) Kazankiny D. N. (Pohaliveczki U. D.) Poholivecki U. R.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona vöröskatona	71 19 86 23	37. 31. 38. 31.
29.	(Krikov) Lirikov V. Sz. Fokin (?) Rikov V. I. Hajdarov I. Prohorov (U.) I. A. Tyeremckaja L. F.	vöröskatona vöröskatona vöröskatona vöröskatona hadnagy (szakaszvezető) örmester	24 25 85 232 239	31. 31. 38. 15. 6.

1944. december	Név:	Rendfokozat:	Akvi.sz.:	Sírhely:
30.	Mazur D. F.	vöröskatona	18	31.
	Belij J. M.	vöröskatona	205	23.
31.	Svasenko P. V.	vöröskatona	17	31.

1945. január

1.	Agazdrov N.	vöröskatona	16	31.
	Potasev I. P.	vöröskatona	118	29.
	Gyimitrijev V. D.	vöröskatona	134	27.
	Sevljakov Sz. M.	vöröskatona	147	25.
	Gigarev F. V.	vöröskatona	148	25.
	Balaban I. N.	vöröskatona	206	23.
2.	(Csenyanov) Csenjanov V. P.	vöröskatona	117	29.
	Riba A. B.	vöröskatona	149	25.
	(Arikov) Aripov G.	vöröskatona	150	25.
	Koselev I. A.	vöröskatona	151	25.
	(Budir) Budirja N. K.	vöröskatona	208	23.
3.	Omelcsenko I. K.	vöröskatona	207	23.
5.	Zelinszkij P. J.	szakaszvezető	15	31.
	Liszicin Sz. M.	vöröskatona	209	23.
7.	Rozskov D. Je.	vöröskatona	125	27.
9.	Sejanovszkij J. N.	vöröskatona	203	23.
	Goriorko I. M.	vöröskatona	204	23.
	(Rigyenko) Rugyenko	vöröskatona	214	23.
	Levinszkij M. M.	szakaszvezető	217	24.
	Urev A. I.	alhadnagy	241	3.
11.	Alehperov A.	vöröskatona	210	23.
12.	Samolov D.	vöröskatona	14	31.
	Bek I. N.	vöröskatona	132	27.
	Lejcsenko F. G.	vöröskatona	211	23.
13.	Csenszki T. N.	vöröskatona	131	27.
	(Nyisinszkij) Tisinszkij I. A.	gárdakapitány	234	11.
14.	Mirosnyik V. I.	vöröskatona	216	24.
16.	Cskomov Sz. I.	vöröskatona	130	27.
	Usakov I. G.	vöröskatona	133	27.
17.	(Astafuszov) Asztafurov Sz. T.	szakaszvezető	116	30.
18.	Ponaszajev G. M.	vöröskatona	128	27.
	Kobaszki I. G.	vöröskatona	129	27.
19.	Zatikam (?)	alhadnagy	228	17.
20.	Melnicsuk I. K.	vöröskatona	139	26.
21.	Guzmakov N. D.	őrmester	121	28.
	Bezuglij (T). N. P.	vöröskatona	138	26.
	Cimbaljuk F. A.	(vöröskatona)		
		tizedes	215	24
23.	Mimar N. D.	vöröskatona	122	28.
24.	Kruselnyickij L. V.	vöröskatona	220	24.
	(Koljaga) Koljada I. J.	vöröskatona	221	24.
25.	Korencev F. D.	vöröskatona	123	28.
	Galovanov P. N.	vöröskatona	212	23.
	Szarumszakov F.	vöröskatona	219	24.
26.	Tyugyakov I. N.	szakaszvezető	222	24.
29.	Gorov A. D.	vöröskatona	113	30.
30.	Koszenko A. A.	vöröskatona	213	23.
31.	Sirmak N. D.	vöröskatona	114	30.
	(Londnik) Londnyih I. P.	vöröskatona	115	30.
	Ribak N. Sz.	vöröskatona	218	24.

1945. február

1.	Golov A. M.	vöröskatona	223	24.
2.	(Bamnyik) Bannyik F. V.	őrmester	224	24.
4.	Poluskin Sz. I.	hadnagy	230	15.

1945. január	Név:	Rendfokozat:	Akvi.sz.:	Sírhely:
5.	Pahomov A. J.	vöröskatona	152	25.
	Marcsenko I. A.	vöröskatona	153	25.
6.	Igorcsenko N. D.	vöröskatona	154	25.
	Kornjevcszkij A. J.	vöröskatona	225	24.
7.	Dubnyak V. N.	vöröskatona	126	27.
11.	Gorbenko Sz. P.	vöröskatona	226	24.
12.	Berjuk D. N.	vöröskatona	127	27.
	(Furcsenko) Turcsenko G. V.	vöröskatona	135	26.
	(Falbah) Faljabah F. N.	vöröskatona	136	26.
	(Golopszov) Golupcov V. P.	vöröskatona	155	25.
15.	Poljetyisko A. F.	vöröskatona	140	26.
16.	Rugyak (D.) A. I.	vöröskatona	141	26.
21.	(Hrebkok) Hrebkov A. I.	vöröskatona	142	26.
24.	Momaszkov I. V.	vöröskatona	144	26.
25.	Barnyaga I. N.	vöröskatona	143	26.
	Alimov F. G.	szakaszvezető	193	22.
26.	(Okramenko) Ohramenko I. Sz.	vöröskatona	194	22.

1945. március

2.	Szalov A. Sz.	százados	233	12.
3.	Kosztjenko I. T.	vöröskatona	145	26.
	(Nyeszvizsnyik) Nyeszvozsnyik J. J.	vöröskatona	146	25.
6.	Matnozov S.	vöröskatona	124	27.
11.	Jufimenko K. T.	vöröskatona	201	22.
12.	Tyeresenko P. N.	vöröskatona	200	22.
13.	Minyitumajov M.	vöröskatona	198	22.
	Ivanov F. N.	vöröskatona	199	22.
22.	Dovbec I. I.	vöröskatona	197	22.
24.	Makarov N. Sz.	vöröskatona	195	22.
	(Potacsenko) Potapenko G. D.	vöröskatona	196	22.

Ismeretlen halálozási dátummal:

(Kraszjuk) Karaszjuk (?)	vöröskatona	49	33.
Obrucsikov (?)	őrmester	119	29.
Rutsik N. V.	őrmester	120	29.
Zagrehajev N. V.	vöröskatona	137	26.
Haljimetov (?)	vöröskatona	202	22.

A névtelen hősök az első sor középső sírjában nyugszanak az 5. számmal jelzett emlékmű alatt.

Temetőnk területét, külalakját, a sírok elhelyezését már közöltük. Viszont ide tartozik még végezetül, hogy egy-egy közös sírba hány hősi halottat temettek.

Az 1—4, valamint a 6—18. sorszámmal jelölt sírhantok egyedi sírok, vagyis alattuk egy-egy ismert halott nyugszik.

Az 5. számú sírhely a négy ismeretlen szovjet katona emlékműve. A továbbiakban:

- a 19. számmal jelzett emlékmű alatt 13 harcos,
- a 20. számmal jelzett emlékmű alatt 12 harcos,
- a 21. számmal jelzett emlékmű alatt 12 harcos,
- a 22. számmal jelzett emlékmű alatt 10 harcos,
- a 23. számmal jelzett emlékmű alatt 12 harcos,
- a 24. számmal jelzett emlékmű alatt 12 harcos,
- a 25. számmal jelzett emlékmű alatt 10 harcos,
- a 26. számmal jelzett emlékmű alatt 11 harcos,
- a 27. számmal jelzett emlékmű alatt 11 harcos,
- a 28. számmal jelzett emlékmű alatt 3 harcos,
- a 29. számmal jelzett emlékmű alatt 4 harcos,
- a 30. számmal jelzett emlékmű alatt 4 harcos,
- a 31. számmal jelzett emlékmű alatt 13 harcos,
- a 32. számmal jelzett emlékmű alatt 13 harcos,
- a 33. számmal jelzett emlékmű alatt 13 harcos,

a 34. számmal jelzett emlékmű alatt 11 harcos,
a 35. számmal jelzett emlékmű alatt 10 harcos,
a 36. számmal jelzett emlékmű alatt 10 harcos,
a 37. számmal jelzett emlékmű alatt 14 harcos,
a 38. számmal jelzett emlékmű alatt 14 harcos, és végül
a 39. számmal jelzett emlékmű alatt 14 harcos nyugszik.

Tudjuk, hogy munkánk nem teljes, egész, de szolgáljon mentségünkre a jóakarát, valamint az a hála, melyet felszabadítóink iránt éreztünk, mikor kutatómunkánknak nekifogtunk.